

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК: 369.51

*Загорєєва О.Ю., асистент
Таврійський державний агротехнологічний університет
zagoreeva78@meta.ua*

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ ЯК СКЛАДОВОЇ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

Анотація: Проведено дослідження проблемних питань соціальних та економічних стандартів, розглянуто теоретичні основи економічної сутності таких понять, як «соціальний захист», «соціальне страхування», «пенсія», «пенсійне страхування», що є одним із необхідних елементів на шляху створення оптимальної системи соціального захисту населення в Україні.

Ключові слова: соціальний захист, соціальне страхування, пенсія, пенсійне страхування.

JEL code classification: G 22, 23

*Zahorieieva Olga, assistant,
Tavria State Agrotechnological University
Melitopol, Ukraine
zagoreeva78@meta.ua*

THEORETICAL FOUNDATIONS OF DEVELOPMENT OF PENSION INSURANCE AS A COMPONENT OF SOCIAL PROTECTION OF POPULATION

Summary: The system of state pension insurance has a number of shortcomings, the presence of which, in the conditions of the social and economic crisis, has led to a sharp deterioration in the financial situation of the Pension Fund of Ukraine. The study of the theoretical aspects of the formation and development of the conceptual apparatus of retirement provision is a necessary element in the path of creating an optimal system of social protection of the population. The scientific literature does not pay enough attention to the study of the evolution of concepts such as "social protection", "social insurance", "pension", "pension insurance," etc.

Modern trends in the development of financial relations in the field of pension insurance supplement the economic essence of the concept of "pension" with such characteristic features as: accumulation, solidarity, compulsory, voluntary, parity. The author's interpretation of the essence of pension insurance, as an economic category, from the position of the state social guarantee is determined. We believe that pension insurance is a collection of state-regulated social guarantees on the formation, redistribution and use of insurance contributions of able-bodied persons on the basis of life-time personal monetary compensation and provision of compulsory cash payments for a socially restricted category of citizens.

In the course of the study, a number of topical issues were identified for the further study of pension insurance, the priority of which is the study of the pension system as an instrument of state policy in the field of social protection of the population of Ukraine.

Keywords: social protection, social security, pension, pension insurance.

Постановка проблеми. Необхідність реформування пенсійного забезпечення, на жаль, ця проблема є особливо актуальною в Україні та в багатьох країнах світу, незалежно від рівня економічного розвитку, це викликано низкою об'єктивних факторів: старінням населення, зміною його вікової

структури, низький розмір пенсій, ускладненням економічної ситуації,

Для ефективного регулювання відносин щодо формування, розподілу і використання коштів пенсійного забезпечення потребує вирішення багатьох проблем теоретичного характеру, що стосуються здійс-

нення системи пенсійного страхування, забезпечення пенсійних виплат та підвищення розміру пенсій для покращення стандартів життя громадян пенсійного віку. Для проведення дослідження соціальних стандартів, які забезпечують стабільну систему пенсійного страхування, розглянемо теоретичні основи економічної сутності таких понять як «соціальний захист», «соціальне страхування», «пенсія», «пенсійне страхування».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у формування теоретичних засад пенсійного забезпечення і реформування зробили В.І. Грушко, Н.М. Внукова, Н.В. Кузьминчук, Г.В. Григораш, Т.Ф. Григораш, В.Я. Олійник, І.Т., Конопліна, В.О.Безугла, Д.М. Загірняк, Л.П. Шаповал, О.Л. Ботвиновська, І. Баластрик, В. Базилевич, М.Б. Ріппа, А.Н. Азрилиян, С.А. Мельніков, Н.Болотіна, І.М. Сирота, О.Д. Василик, О.В. Бевзенко та інші вчені. Вони досліджували основні поняття системи пенсійного страхування, аналізували нормативно-правову базу України та досвід зарубіжних країн. Проте зазначені питання продовжують залишатись актуальними, невичерпаними і потребують подальшого дослідження.

Визначення невирішених раніше частин загальної проблеми. Система пенсійного забезпечення сьогодення свідчить про

необхідність її істотного вдосконалення. Дослідження теоретичних аспектів становлення й розвитку понятійного апарату пенсійного забезпечення є необхідним елементом на шляху створення оптимальної системи соціального захисту населення. У науковій літературі недостатньо приділено уваги вивченню еволюції таких понять, як «соціальний захист» «соціальне страхування», «пенсія», «пенсійне страхування» та ін. У багатьох випадках дослідники вважають ці поняття ідентичними за змістом.

Мета статті. Метою даного дослідження є визначення теоретичних засад системи пенсійного забезпечення та аналіз актуальних проблем реформування вітчизняної пенсійної системи на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальний захист за нормальних умов життя громадян спрямований саме на запобігання виникненню соціальних ризиків, за умови державної підтримки та правових норм, прийнятих міжнародними соціальними стандартами. Характеризуючи поняття «соціальний захист», вітчизняні вчені дають йому різні визначення. У науковій літературі з питань теорії та методології соціального захисту викладено різні визначення терміну «соціальний захист» (табл. 1).

Таблиця 1

Трактатування дослідниками поняття «соціальний захист»

№	Автор	Визначення
1	В.І. Грушко[1, с. 9]	Соціальний захист є сукупністю заходів та механізмів їх здійснення, які використовує суспільство для забезпечення суспільно нормальних умов матеріального і духовного життя населення
2	Н.М. Внукова та Н.В. Кузьминчук [2, с. 23]	Виділяють два аспекти соціального захисту: з одного боку – це державна соціальна підтримка верств населення, які можуть зазнавати негативного впливу ринкових процесів, з метою забезпечення відповідного життєвого рівня, а також створення страхових гарантій для економічно активної частини населення; з іншого – це комплекс законодавчо закріплених гарантій, що протидіють дестабілізуючим життєвим факторам, таким, як інфляція, спад виробництва, економічна криза, безробіття та інше
3	І. Баластрик, В. Базилевич, І. Кичко [3]	Соціальний захист населення – це законодавчо закріплена система державних гарантій та реалізації прав усіх політичних, соціально-демографічних груп громадян, окремих осіб щодо соціального забезпечення їх нормального існування та життєдіяльності.

Джерело: розроблено автором

Адекватність функціональності системи пенсійного страхування України забезпечують його складові: соціальна допомога, соціальне страхування та пенсійне забезпечення [4].

Переходячи до більш детального розгляду окремих складових системи пенсійного страхування населення, більше уваги

приділимо соціальному страхуванню, оскільки воно виступає матеріальною основою реалізації права громадян на соціальну гарантію (табл. 2). Соціальне страхування базується на принципах паритетності, солідарності поколінь та перерозподілі коштів від працездатних до непрацездатних [5].

Таблиця 2

Трактування поняття «соціальне страхування»

№	Автор	Визначення
1	Закон України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від 14.01.1998 р. № 16/98-ВР [6]	Сукупність прав, обов'язків та гарантій, що передбачає надання соціального захисту шляхом створення грошових фондів та реалізовується через матеріальне забезпечення громадян, у разі старості чи безробіття, а також в інших випадках, передбачених законом.
2	Г.В. Григораш, Т.Ф. Григораш, В.Я. Олійник, І.Т. Субачов [7, с. 5-7].	Встановлена державою система захисту, яка гарантує права на матеріальне забезпечення громадянам та соціальні послуги у разі настання хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від громадянина причин, старості та в інших випадках, передбачених законом, за рахунок грошових коштів, що формуються шляхом сплати страхових внесків працевластцями та найманими працівниками, а також бюджетних асигнувань у випадках, визначених законодавством
3	Ю.С. Конопліна [8, с.21]	Система відносин, що передбачає надання громадянам страхового захисту у випадку втрати можливості працювати або настання хвороби
4	В.О.Безугла, Д.М. Загірняк, Л.П. Шаповал [9, с. 9]	Соціальне страхування є складовою системи пенсійного страхування, яка в процесі формування забезпечення та соціального обслуговування населення в старості, на випадок тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття та в інших випадках

Джерело: розроблено автором

Вважаємо, що обов'язковий характер соціального страхування та його практичне застосування в системі пенсійного страхування передбачає залучення різних фінансових суб'єктів, які здійснюють механізм перерахунків й виплат пенсій та надають соціальні послуги з коштів Пенсійного фонду, які формуються за рахунок страхових внесків роботодавців, бюджетних та інших джерел. Формування цільового позабюджетного накопичувального Пенсійного фонду, який забезпечує фінансування видатків на оплату договорів страхування довічних пенсій та одноразових виплат застрахованим особам, членам їхніх сімей й іншим особам, упорядковує акумульована величина страхових внесків застрахованих осіб. Вона об-

ліковується на накопичувальних пенсійних рахунках, обумовлених регламентом чинного законодавства державного пенсійного забезпечення. При чому обов'язкові пенсійні платежі, які мають спрямовану дію на отримання інвестиційного доходу на користь застрахованих осіб із пенсійних активів, повинні використовуватися на оплати договорів страхування довічних пенсій або одноразових виплат.

Щоб краще зрозуміти економічну сутність системи пенсійного страхування, розглянемо і дослідимо специфіку динамічної природи поняття «пенсія» й «пенсійне страхування», які значною мірою визначають методи фінансового забезпечення соціальних гарантій (табл. 3).

Таблиця 3

Трактування дослідниками поняття «пенсія»

№	Автор	Визначення
1	Конвенція Міжнародної організації праці (МОП) [11,12]	Пенсія вважається відшкодуванням заробітку, який людина втратила у зв'язку з тим, що не може працювати за віком, за інвалідністю, або родина втратила годувальника. В умовах ринкової економіки таке трактування пенсії розкриває її економічну сутність як частину заробітної плати, що накопичується до моменту настання відповідної події (пенсійний вік, утрата працездатності і т.п.)
2	Енциклопедичний словник «Трудове право» [13, с. 74]	Грошова виплата (з розрахунку на місяць), призначена відповідно до встановлених державою правил літнім та непрацездатним громадянам з огляду на визнану суспільством об'єктивну необхідність надавати таким громадянам утримання чи допомогу за рахунок коштів, асигнованих державою на подібні цілі
	Даценко В. В., Шумський В. М. [14, с. 58].	Одноразова чи тривала виплата коштів, яка призначається особі при настанні в неї певних визначених умов, якими можуть бути: досягнення пенсійного віку, втрата годувальника, інвалідність тощо -, і виплачується з різних державних та недержавних джерел фінансування
	Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [3].	Щомісячна пенсійна виплата в солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, яку отримує застрахована особа в разі досягнення нею передбаченого законодавством пенсійного віку чи визнання її інвалідом, або отримують члени її сім'ї у визначених законодавче випадках. Крім того, надається визначення й мінімальної пенсії, як державної соціальної гарантії, розмір якої визначається в законодавчому порядку
	О.Л. Ботвиновська [15, с. 42-43]	Розрізняє пенсію за двома властивостями, які обумовлені страховим та не страховим випадком. Страховою автор називає пенсію, яка виплачується з Пенсійного фонду України, з недержавного пенсійного фонду чи страхової компанії для компенсації втраченого заробітку у зв'язку з настанням страхового випадку, пенсійного віку, втрати годувальника, інвалідністю.
	М.Б. Ріппа [16, с.277]	Форма матеріального забезпечення громадян із періодичною, здебільшого щомісячною, грошовою виплатою
	І.М. Сирота [17]	1) не можна пов'язувати призначення пенсії з настанням постійної або стійкої непрацездатності громадян, оскільки деякі пенсії призначаються незалежно від стану індивідуальної працездатності громадян, а інколи без урахування їх віку; 2) пенсія не є винагородою за попередню трудову діяльність, їх розмір несумірний з компенсацією за минулу працю; 3) пенсії в умовах ринку соціальних послуг поступово втрачають аліментарний характер
	А.Н. Азрилиян [18, с. 42]	Регулярна грошова виплата, яка надається громадянам при досягненні відповідного віку, настанні інвалідності, у випадку втрати годувальника, а також за вислугу років і особливі заслуги перед державою
	О.Д. Василик [19, с. 121]	Регулярна грошова виплата, яку отримують громадяни від державних підприємств і недержавних пенсійних структур після досягнення встановленого віку, в разі інвалідності, втрати годувальника тощо
	Т.О. Бондалетова [20]	Регулярна грошова виплата, яку отримують громадяни від держави й підприємств після досягнення встановленого віку, у разі інвалідності, втрати годувальника та інше

Джерело: розроблено автором

Пенсія для непрацездатних є основним джерелом існування. Поняття «пенсія» у спеціальній економічній літературі у більшості випадків зводиться до форми оплати за минулу працю або ж до форми утримання непрацездатних [10, с.78].

Таким чином, соціальна природа поняття «пенсія» має враховувати гарантовані умови грошових виплат, які прийнято називати пенсією, тому на цих засадах нами запропоновано власне трактування її економічної сутності, а саме: «Пенсія – це регулярна та соціально гарантована грошова виплата, яка надається громадянам при досягненні відповідного віку, настанні інвалідності, у випадку втрати годувальника, за вислугу років та особливі заслуги перед державою, яка призначається за умови сплати страхових внесків на протязі періоду трудової діяльності або протягом певного періоду» [6]. На нашу думку, саме таке визначення пенсії дозволяє визначити взаємозв'язок та взаємозалежність похід-

них фінансових інструментів, які обумовлюють умови виникнення платежів для здійснення фінансової підтримки добробуту відповідної категорії громадян, які втратили працездатність, або досягли пенсійного віку.

Сучасні тенденції розвитку фінансових відносин у сфері пенсійного страхування доповнюють зміст і соціальну природу поняття пенсії рисами, які пов'язані, перш за все, з існуванням стабільної системи пенсійного страхування, яка передбачає використання різноманітних пенсійних програм, диверсифікацію джерел формування страхових внесків на виплату пенсії. Це дозволяє доповнити економічну сутність поняття пенсії такими характерними ознаками, як: накопичення, солідарність, обов'язковість, добровільність, паритетність.

В економічній літературі існують різні думки щодо визначення поняття пенсійного страхування (табл. 4).

Таблиця 4

Трактування дослідниками поняття «пенсійне страхування»

№	Автор	Визначення
	В.І. Грушко [1, с.26]	Це гарантоване грошове забезпечення застрахованих осіб у разі настання страхових випадків, визначених у договорі страхування або чинним законодавством за рахунок фондів, що формуються шляхом сплати фізичними та юридичними особами страхових платежів
	О.В. Бевзенко [21, с.112]	Розглядає його у вузькому і широкому розумінні. Щодо вузького значення цього терміну, то воно виступає для громадян пенсійного віку формою матеріального забезпечення при використанні відповідних грошових фондів. Якщо розглядати його у широкому розумінні, то «пенсійне страхування виступає як система фінансових відносин між страховиками, страхувальниками та застрахованими особами з приводу перерозподілу національного доходу шляхом формування за рахунок страхових внесків та використання централізованих і децентралізованих фондів та контролю за нарахуванням та сплатою коштів пенсіонерам за віком
	С.А. Мельніков [5, с.30]	Сфера регламентованих державою суспільних відносин з приводу формування індивідуальних страхових фондів або прав шляхом сплати пенсійних внесків та надання за їх рахунок пожиттєвої персональної грошової компенсації (пенсійних виплат) у випадку дожиття до пенсійного віку, настання інвалідності чи втрати годувальника членам сім'ї

Джерело: розроблено автором

Вивчаючи теоретичні аспекти пенсійного страхування, варто зазначити, що причиною виникнення страхових взаємовідносин між суб'єктами є страховий ризик. Відповідно до вітчизняного законодавства і визначень, які дають даному терміну науковці, страховим ризиком вважається «подія, яка містить ознаки ймовірності та випадковості настання і на випадок настання якої здійснюється страхування» [5].

У пенсійному страхуванні природа виникнення страхового ризику викликає дискусії у наукових колах, оскільки основна подія, настання пенсійного віку, є основою для призначення пенсії і наперед відомою подією, що передбачено чинним вітчизняним законодавством. З приводу вивчення і вирішення даної проблеми заслуговує на увагу думка М.С. Клапківа, який вважає, що пенсійне забезпечення пенсіонерів за віком все ж таки базується на ризику. Ним виступає ризик дожиття, який при пенсійному страхуванні визначається як ймовірність перевищення середнього розрахункового періоду перебування пенсіонера на пенсійному забезпеченні, що потребує додаткового фінансування зверх очікуваного. Враховуючи, що період перебування на пенсійному утриманні для кожного громадянина ніколи не є попередньо відомим, він містить ознаки ризику [22, с 98].

Таким чином, економічна природа пенсійного страхування дозволяє розширити діапазон соціальних гарантій в системі пенсійного страхування за такими підходами: по-перше, як форму фінансового посередництва щодо розподілу страхових ризиків та заходів їх контролю; по-друге, як вид фінансових послуг в частині пожиттєвої персональної грошової компенсації (пенсійних виплат) у випадку дожиття до пенсійного віку, настання інвалідності чи втрати годувальника членам сім'ї; по-третє, як стратегічно необхідний елемент розвитку фінансових відносин або вид певної операції, що забезпечує попроцесний метод відшкодування страхових пенсійних внесків.

Для вирішення завдань нашого дослідження, визначено авторську інтерпретацію

сутності пенсійного страхування, як економічної категорії, з позиції державної соціальної гарантії. Вважаємо, що пенсійне страхування – це сукупність регламентованих державою соціальних гарантій з приводу формування, перерозподілу та використання страхових внесків працездатних осіб на умовах пожиттєвої персональної грошової компенсації та забезпечення обов'язкової грошової виплати для соціально обмеженої категорії громадян.

Висновки. Реформування соціального захисту населення в Україні має прискоритись. Необхідна зміна змістового навантаження понять «соціальний захист» та «соціальне страхування», «пенсія» і «пенсійне страхування». Таким чином, дослідження сутності системи пенсійного страхування свідчить про її соціальну природу, оскільки основна її мета полягає в соціальному захисті тих категорій громадян, які досягли пенсійного віку у зв'язку з інвалідністю або втратою годувальника. Саме пенсійне страхування передбачає забезпечення їх мінімальними соціальними стандартами, затвердженими Міжнародною організацією праці через проведення пенсійних виплат. Фінансове забезпечення даних категорій населення повинно бути таким, щоб ці громадяни могли користуватися всіма благами і відчувати себе повноцінними членами суспільства.

Економічна сутність системи пенсійного страхування повинна відігравати важливу роль в економіці держави. Акумулявання значних фінансових ресурсів у державних і недержавних пенсійних фондах, у страхових компаніях, на депозитних пенсійних рахунках в установах банків повинно дати поштовх розвитку національного фінансового ринку, активізації інвестиційної діяльності в країні. Для самих учасників системи пенсійного страхування економічний аспект повинен проявлятися у можливостях використовувати свої пенсійні активи в різноманітних інвестиційних проектах з метою одержання інвестиційного доходу і примноження своїх пенсійних коштів.

Список літератури:

1. Грушко В. І. Пенсійна система України [Текст]: навч.-метод. посіб. / В. І. Грушко, Н. В. Грушко, О. В. Бевзенко [та ін.].

- К. : Кондор, 2006. – 334 с.
2. Кузьминчук Н.В. Соціальне страхування / Н. В. Кузьминчук // Кредитно-модульний курс. Навч. пос. – К.: Центр учбової літератури. 2009. – 23 с.
3. Базилевич В. Д. Страхування [Текст]: навч.-метод. посіб / В. Д. Базилевич, О. Ф. Філонюк, К. С. Базилевич ; [та ін.] ; за ред.: В. Д. Базилевич . – Київ : Знання, 2008 . – 1019 с.
4. Закон України «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування». №16/98 – ВР. Від 14.01.1998 р. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon1.rada.gov.ua.
5. Мельников С.А. Пенсійне страхування та напрями його реформування в Україні: Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук: 08.00.08. – Київ, 2009. – 198 с.
6. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». № 1058 – IV // ВВР. Від 9.07.2003р – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
7. Григораш Г. В. Системи соціального страхування зарубіжних країн. / Г. В. Григораш, Т. Ф. Григораш, В. Я. Олійник, І. Т. Субачов. // Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури. 2008. – 144 с.
8. Конопліна Ю. С. Соціальне страхування./ Ю. С. Конопліна // Навчальний посібник. – Суми: ВТД «Університетська книга». 2008. – 224 с.
9. Безугла В. О. Соціальне страхування. / В. О. Безугла, Д. М. Загірняк, Л. П. Шаповал // Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури. 2011. – 208 с.
10. Трудовое право: Пенсия // Энциклопедический словарь / Гл. ред. С. А. Иванов – М.: Сов. Энциклопедия, 1963. – 497 с.
11. Конвенція Міжнародної організації праці «Про мінімальні норми соціального забезпечення» від 28 червня 1952 року за № 102. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.kiev.gov.ua.
12. Конвенція Міжнародної організації праці “Про основні цілі і норми соціальної політики” від 23 квітня 1964 року за №117. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.kiev.gov.ua.
13. Трудовое право: Пенсия // Энциклопедический словарь / Гл. ред. С. А. Иванов – М.: Сов. Энциклопедия, 1963. – 497 с.
14. Даценко В. В., Шумський В. М. Формування Пенсійного фонду: реальність потенційних джерел // Фінанси України. – 2001. – №7. – С. 58-62.
15. Ботвиновська О. Л. Обов'язкове соціальне пенсійне страхування: / О. Л. Ботвиновська // Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук: 08.00.08. – Київ, 2009. – Р. 42–43.
16. Ріппа М. Б. Державне пенсійне забезпечення в Україні та шляхи його розвитку: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.08 / М. Б. Ріппа. – Державний вищий навчальний заклад "Київський національний економічний ун-т ім. Вадима Гетьмана". – К., 2007. – 19 с.
17. Сирота І. М. Право соціального забезпечення в Україні: Підручник / І. М. Сирота. – Х. : Одісей, 2001. – 384 с.
18. Азрилиян А.Н. Соціальний захист населення і соціальна політика в Україні // Соціальна політика і соціальна робота: Український науковий і громадсько-політичний часопис. – 1996. – №1. – С. 39-43.
19. Василик О. Д. Теорія фінансів / О.Д. Василик // Підручник. – К.: Ніус, 2000. – 240 с.
20. Бондалетова Т. О. Етапи становлення системи пенсійного забезпечення України [Електронний ресурс] / Т. О. Бондалетова, А. С. Харченко. – Режим доступу: <http://intkonf.org/bondaletova-to-harchenko-as-etapi-stanovlennya-sistemi-pensiynogo-zabezpechennya-ukrayini/>.
21. Бевзенко О. В. Становлення та розвиток пенсійного страхування / О.В. Бевзенко // Економіка АПК. - 2005. – № 12. – С. 111–116.
22. Клапків М. С. Реформування системи соціального забезпечення, як передумова економічної інтеграції у Європейський Союз / М. С. Клапків // Матеріали третьої міжнародної наукової конференції «Проблеми економічної інтеграції України в Європейський Союз: регіональні і соціально-економічні аспекти». – Ялта-Форос. – 1998. – С. 97–100.

References:

1. Grushko, V. I. (2006) Ukraine's pension system [Текст]: навч.-метод. посіб. / V. I. Grushko, N. V. Grushko, O. V. Bevzenko [та ін.]. – К. : Kondor, 334 p. (in Ukrainian)
2. Kuz'minchuk, N.V. (2009) Social Insurance /N. V. Kuz'minchuk // *Kreditno-modul'nyy kurs. Navch. pos.* – K.: Tsentr uchbovoy literaturi, 23 p. (in Ukrainian)
3. Bazilevich, V. D. (2008) Insurance [Текст]: навч.-метод. посіб / V. D. Bazilevich, O. F. Filonyuk, K. S. Bazilevich ; [та ін.] ; за ред.: V. D. Bazilevich . – *Kiiv : Znannya*, 1019 p. (in Ukrainian)
4. Law of Ukrain «About compulsory state pension insurance». №16/98 – ВР. Vid 14.01.1998 r. - [Online]. Access mode: zakon1.rada.gov.ua. (in Ukrainian)
5. Mel'nikov, S.A. (2009) Pension insurance and directions of hisreformation in Ukraine: Disertatsiya na zdobuttya naukovogo stupenya kandidata ekonomichnikh nauk: 08.00.08. – *Kiiv*, 198 p. (in Ukrainian)
6. Law of Ukraine «About compulsory state pension insurance». № 1058 – IV // VVR. Vid 9.07.2003r – [Online]. – Access mode: <http://zakon1.rada.gov.ua> (in Ukrainian)
7. Grigorash, G. V. (2008) Social security abroad. / G. V. Grigorash, T. F. Grigorash, V. Ya. Oliynik, I. T. Subachov. // *Navch. posib.* – K.: Tsentr uchbovoy literaturi, 144 p. (in Ukrainian)
8. Konoplina, Yu. S. (2008) Social Insurance:/ Yu. S. Konoplina // *Navchal'nyy posibnik.* – *Sumi: VTD «Universitets'ka kniga»*, 224 p. (in Ukrainian)

9. Bezugla, V. O. (2011) Social insurance. / V. O. Bezugla, D. M. Zagirnyak, L. P. Shapoval // *Navch. posib. – K.: Tsentr uchbovoi literaturi*, 208 p. (in Ukrainian)
10. Law: Pension (1963) // *Encyclopedic Dictionary/ Gl. red. S. A. Ivanov – M.: Sov. Entsiklopediya*, 497 p. (In Russian)
11. The Convention of the International Organization of Prac "On the Minimum Norms of Social Security" dated 28 October 1952a № 102. - [Online]. – Access mode: www.kiev.gov.ua. (in Ukrainian)
12. The Convention of the International Organization of Prac "On the Minimum Norms of Social Security" dated 28 October 1952 za №117. - [Online]. – Access mode: www.kiev.gov.ua. (in Ukrainian)
13. Trudovoe right: pension (1963) // *Encyclopedic Dictionary / Gl. red. S. A. Ivanov – M.: Sov. Entsiklopediya*, 497 p.
14. Datsenko V. V., Shums'kiy V. M. (2001) Formation of the Pension Fund, the reality of potential sources // *Finansi Ukraïni. №7. – p. 58-62.* (in Ukrainian)
15. Botvinovs'ka, O. L. (2009) Obligatory social pension security: / O. L. Botvinovs'ka // *Disertatsiya na zdobuttya naukovogo stupenya kandidata ekonomichnikh nauk: 08.00.08. – Kïiv*, p. 42-43. (in Ukrainian)
16. Rippa, M. B. (2007) State pensions in Ukraine and ways of its development: Avtoref. dis... kand. ekon. nauk: 08.00.08 / M. B. Rippa. – *Derzhavnyi vishchiiy navchal'niy zaklad "Kiïvs'kiy natsional'niy ekonomichniy un-t im. Vadima Get'mana". – K.*, 19 p. (in Ukrainian)
17. Sirota, I. M. (2001) Right for public welfare in Ukraine: *Pidruchnik. Kh. : Odisey*, 2001. – 384 p.
18. Azriliyan, A.N. (1996) Social defence of population and socialpolitics in Ukraine// *Sotsial'na politika i sotsial'na robota: Ukraïns'kiy naukoviy i gromads'ko-politichniy chasopis. №1. – P. 39-43.* (in Ukrainian)
19. Vasilik, O. D. (2000) Theory of finances. *Pidruchnik. K.: Nios*, 240 p. (in Ukrainian)
20. Bondaletova, T. O. the Stages of becoming of the systemof the pension system of Ukraine - [Online]. – Access mode: <http://intkonf.org/bondaletova-to-harchenko-as-etapi-stanovlennya-sistemi-pensiynogo-zabezpechennya-ukrayini/>. (in Ukrainian)
21. Bevzenko, O. V. (2005) Becoming and development of pensioninsurance. *Ekonomika APK, № 12. P. 111-116.* (in Ukrainian)
22. Klapkiv, M. S. (1998) Reformation of the system of publicwelfare, as precondition of economic integration inEuropean Union Materiali tret'oi mizhnarodnoi naukovoï konferentsii «Problemi ekonomichnoi integratsii Ukraïni v Evropeys'kiy Soyuz: regional'ni i sotsial'no-ekonomichni aspekti». – *Yalta-Foros, P. 97–100.* (in Ukrainian)